

Bloomberg
Philanthropies

МААЛЫМАТТЫК БЮЛЛЕТЕНЬ №1

НАСВАЙ КЕРЕКТӨӨ – КЫЛЫМДЫН КООПТУУ МУРАСЫ

НАСВАЙ - Борбордук Азия өлкөлөрүндө кеңири жайылган, чегилбеген (түтүнсүз) тамеки буюмдарынын бири, никотинге көз карандылыкты пайда кылып жана колдоп турат, анын курамындагы заттар токсиндүү жана канцерогендүү болуп саналат.

Чегилбеген тамеки заттарын керектөөнүн кесепетинен, ар кандай оорулар өөрчүп кетүүнүн жогорку коркунучу дүйнөлүк медициналык коомчулук тарабынан ишенимдүү далилденген.

Чегилбеген тамеки заттарын, насвайды керектөө - адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна жогорку деңгээлде коркунуч пайда кылат, тилдин, эриндердин жана башка ооз көңдөйүнүн, ошондой эле кекиртектин, кызыл өңгөч, түз ичеги жана уйку безинин рак ооруларынын пайда болуусуна алып келет (изилдөөлөргө¹ караганда, тартпай турган тамеки заттарында рак илдетин чакыруучу 28ден кем эмес зат, анын ичинде нитрозаминдер, радиоактивдүү полоний элементи – 210 сыяктуу канцерогендер бар экендиги аныкталган²¹).

Чегилбеген (түтүнсүз) тамеки заттарын колдонуу гипертония³, миокарддын инфаркты⁴ жана жүрөктүн токтоп калышы⁵ сыяктуу жүрөк-кан тамыр ооруларынын² өнүгүү коркунучун жогорулатат. Кош бойлуу учурунда⁶ насвай колдонуу өлүү төрөлүү⁷, бойдон түшүү жана балдардын айына жетпей төрөлүүсүнө⁸ өбөлгө түзөт. Андан тышкары, чегилбеген (түтүнсүз) тамеки заттарын узак убакыт бою колдонуунун коркунучтуу кесепеттерине ашказан жарасынын пайда болуусу; ооз көңдөйүнүн былжырлуу чеп кабыгынын жабыркашы, тиш эмалынын бузулушу жана активдүү кариестин пайда болушу, никотинге көз карандуулуктун тез арада пайда болушу кирет⁹.

Швециялык адистер¹⁰ казакстандык насвайдан: хром, никель, кадмий, коргошун (свинец) жана мышьяк табышкан. Бул заттардын тутуму уруксат берилген нормадан жогору, мисалы, **никель –5,1 эсе, хром – 17 эсе, коргошун - 38 эсе** (кумулятивдүү уу –борбордук нерв системасынын, ашказан-ичеги карын жолдорунун жабыркашына алып келет), ал эми чайнама тамекинин тутумунда мышьяк такыр болбошу керек.

¹Nilsson R. A qualitative and quantitative risk assessment of snuff dipping//Regulatory Toxicology and Pharmacology.-1998-T.28.-№1.- C. 1-16; Boffeta P. et al. Smokeless tobacco and cancer// The lancet oncology.-2008.-T.9.-№7.-C.667-675.

²Johansson S. E. et al. Smokeless tobacco and coronary heart disease: a 12-year follow-up study//European Journal of Cardiovascular Prevention & Rehabilitation.-2005.-T.12.-№4.-C. 387-392

³Hergens M. P. et al. Risk of hypertension amongst Swedish male snuff users: a prospective study //Journal of internal medicine.-2008.-T. 264.- №2.-C.187-194;England L. J. et al. Adverse pregnancy outcomes in snuff users//American journal of obstetrics and gynecology.-2003.-T.189.-№4.-C.939-943.

⁴Hergens M. P. et al. Long-term use of Swedish moist snuff and the risk of myocardial infarction amongst men//Journal of internal medicine.-2007.-T:262.-№3.-C.351-359.

⁵Swislocki,A.L.M.; Tsuzuki,A; Tait, M.,Khuu, D.,Fann, K. (1997). « Smokeless nicotine administration is associated with hypertension but not with a deterioration in glucose tolerance in rats».Metabolism46 (9):1008-12; Arefalk G. et al. Smokeless tobacco (snus) and risk of heart failure: results from two Swedish cohorts//European journal of preventive cardiology.-2012.-T.19.-№5.-C.1120-1127.

⁶Michael Freiberg, Options For State and Local Governments to Regulate Non-Cigarette Tobacco products,21 Annals of Health Law 407,414 (2012), available at <http://publichealthlawcenter.org/sites/default/files/resources/phlc-lreview-freiberg-regulating-otp-2012.pdf>

⁷Baba Sachiko,Wikstrum Anna-Karin,Stephanson Olof, Cnattingius Sven. Influence of Snuff and Smoking Habits in Early Pregnancy on Risks for Stillbirth and Early Neonatal Mortality. Nicotine Tob Res (2014)16 (1):78-83.

⁸England L. J. et al. Adverse pregnancy outcomes in snuff users//American journal of obstetrics and gynecology.-2003.-T.189.-№4.-C.939-943;Wikstrum A. K. et al. Effect of Swedish snuff (snus) on preterm birth//BLOG:An International Journal of Obstetrics & Gynaecology.-2010.-T.117.-№8.-C.1005-1010.

⁹World Health Organization. Framework convention on tobacco control. Control and Prevention of Smokeless Tobacco Products 2,5 (2012), available at http://apps.who.int/int/gb/fctc/PDF/cop5/FCTC_COP5_12-en.pdf.

¹⁰http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/shvedskie-uchenyie-vpervye-v-mire-raskryli-sostav-nasvaya-264425/

Насвайдын көпчүлүк бөлүгүндө - **нитрозаминдер жана бензопирен** сыяктуу **коркунучтуу канцерогендер** табылган. Ошондой эле швед эксперттери изилденген **үлгүлөрдө нитрит-иондордун көлөмү нормадан 91 эсе** ашып кеткендигин табышкан, алар ичиндеги бактериялар менен айкалышканда **кошумча канцерогендик заттарды пайда кылууга көмөктөшөт**. Үлгүлөрдүн көпчүлүк патогендүү микробдор менен уруктанышы да айкындалган, бул кустардык өндүрүш, санитардык-гигиеналык нормалардын аткарылбагандыгы жөнүндө айтып турат.

НАСВАЙДЫН ХИМИЯЛЫК АНАЛИЗИ

University of Minnesota Masonic Cancer Center¹¹ жүргүзгөн Кыргызстандын насвайынын негизги токсиндүү элементтеринин алгачкы химиялык анализинин (2016-ж.) жыйынтыктары төмөнкүлөрдү көрсөттү:

- 1) **pH- 8.7± 0.03 жогорку концентрациясын**; бул дээрлик **100%** ашуун никотин биологиялык жеткиликтүү формада камтылгандыгын айгинелейт. Чекене сатылган насвайдагы РН жогорку деңгээли ошондой эле ооз көңдөйүнүн ткандарынын жабыркашына алып келет, ошону менен бирге бул насвайдан ар кандай токсиндүү жана канцерогендүү заттардын тезирээк сиңириүүсүнө көмөктөшөт;
- 2) **5,5 мг никотин 1 грамм насвайда** ($4,4 \pm 0,06$ мг/г протондолбогон никотиндин продуктунда, б.а. **81% ашуун никотин биологиялык жеткиликтүү формада берилген**). Протондолбогон никотин ооздон клеткалардын мембраналары аркылуу оңой кирип, канга тез сиңип кетет, ушундан улам, никотиндин көп өлчөмү мээге жетип, никотиндик көз карандылыкты чакырат жана колдоп турат;
- 3) **N-нитрозамин тобундагы канцерогендердин негизги классынын 3 түрүнүн жогорку концентрациясын**: (*тамекидеги рак шишигин чакыруучу канцерогендик заттардын негизги классы: насвайды керектөө мээнин жана моюндун рак менен жабыркоо, ооз көңдөйүнүн, кекиртектин, кызыл өңгөчтүн, мурундун жана шилекей бездеринин аралаш рак шишигинин коркунучун 4 эсеге жогорулатат*);
  - 4) жогорку токсиндүү заттар, мисалы толуол, этилбензол, п-, м,
  - 5) жана мунайдын курамында болгон о-ксилолдор, инсектицид, сыр (булгаары буюмдарын боёо процессинде пайдаланылат).

Күнүгө 30 г насвайды керектөө (насвайдын 1 таңгагындагы тамекинин болжолдуу камтылышы) 2 мг толуол, 4 мг этилбензол жана 25 мг ксилолду күн сайын керектөөгө алып келет.

Бул заттардын адамдын организмине келип түшүүсүнүн натыйжасында бөйрөктөрдүн жана/же боордун ууланып жабыркоосу сыяктуу неврологиялык бузулуулар пайда болушу мүмкүн.

НАСВАЙДЫН БАКТЕРИОЛОГИЯЛЫК АНАЛИЗИ

Россия Федерациясынын Саламаттык сактоо министрлигинин ардактуу академик Н.Ф.Гамалей атындагы Эпидемиология жана микробиологиянын федералдык илимий-изилдөө борборунда жүргүзүлгөн Бактериологиялык анализ²² (15.01.2016-ж.), көрсөткөндөй, чегилбеген тамеки буюмунун продукциясынын **насвай үлгүсү санитардык-микробиологиялык көрсөткүчтөрү боюнча адам коопсуздугунун талаптарына ылайык келбейт**.

Насвайдын ушул текшерилген үлгүсүндө төмөнкүдөй патогендүү микроорганизмдер табылган (кашаанын ичинде (КОЕ 1г үлгүдөгү саны):

- **Staphylococcus saprophyticus ($2 \cdot 10^2$)**
- **Baccillus cereus гемолитикалык касиеттери менен ($4 \cdot 10^4$)**
- **Baccillus cereus mesentericus ($8 \cdot 10^5$)**
- **Aspergillus spp. ($1.4 \cdot 10^1$)**

Бул патогендүү микрофлоралар заара ыйлаакчасынын, жыныс органдарынын, дем алуу жолдорунун ооруларына алып келет жана тамак аштан ууланууларды чакырат.

Насвайды көчөдөн сатуу

Насвай салынган идиш - кир. Тийиштүү түрдө насвайдын таңгагы да булганган. Керектөөчү токсиндүү ингредиенттерден тышкары, таңгактан жана идиштен патогендүү микробдордун жана бактериялардын букетин алат.

Ушундай эле кырдаал тамекилерди бириндетип сатууда. Өзгөчө көчөлөрдө, чаңдан тышкары, тамеки сатып алуучулар да өз издерин калтырат.

КР Саламаттык сактоо министрлиги менен КР Билим берүү жана илим министрлиги, ДССУ жана CDC уюмдарынын колдоосу алдында жүргүзгөн өспүрүм курактагы мектеп окуучулары арасында глобалдуу изилдөөнүн маалыматтарын алып карасак (2014-жылдын май айы), насвайга каршы күрөшүү боюнча жүргүзүлгөн саясаттын жетишсиздиги жөнүндө айтып турат: мектептерде жүргүзүлгөн маалыматтык-билим берүү ишине карабай, Кыргызстандын мектептеринде окуган **13-15 жашар өспүрүмдөр арасында насвай керектөөнүн деңгээли акыркы он жылда балдар арасында 2,5 эсеге ал эми кыздар арасында 3 эсеге көбөйгөн** (тиркемени караңыз).

Студенттер арасында насвайды керектөөнүн жайылышын изилдөө (2014-ж. январь айы, тиркемени караңыз) көрсөткөндөй, насвайды колдонгондор:

- 16-19 жаштардагы студенттердин 2.3 %ы керектесе, алардын ичинен 2.9 %ы эркектер, 1.2%ы аялдар;
- 20-24 жаштардагы студенттердин 5.1%ы керектесе, алардын ичинен 7.0 %ы эркектер, 1.6 % аялдар;

Медико-демографиялык изилдөөнүн маалыматына караганда (2012-ж.) Кыргызстандагы 15-49 жаштардагы эркектердин арасында насвай колдонуу 1,5 эсеге жогорулаганы белгиленүүдө.

Ал эми ДССУнун STEPS изилдөөсүнө ылайык (2013-ж. ноябрь) 25-64 жаштардагы эркектердин 10.1 %ы насвай чексе, 25-44 жаштардагы эркектердин 11,7 %ы, ал эми 45-64 жаштагылардын 7,4%ы насвай керектешет (тиркемени караңыз).

КОРУТУНДУ: ТАМЕКИНИ КЕРЕКТӨӨНҮ КӨЗӨМӨЛДӨӨНҮН ЖОКТУГУ САЛАМАТТЫК САКТОО МИНИСТРЛИГИНИН ТАМЕКИГЕ КАРШЫ КҮРӨШҮҮ ИШИН ЖОККО ЧЫГАРДЫ.

Буга далил болуп жогорудагы изилдөөлөр эсептелет: Кыргызстандагы өспүрүмдөр, студенттер жана жетилген курактагылардын арасында сигареттерди чегүүнүн азайышы менен катар насвайды керектөөнүн жогорулашы, сигарет керектөөчүлөрдүн көпчүлүк бөлүгүнүн баасы боюнча жеткиликтүү болгон – насвайга өтүүсүн көрсөттү.

Демек, насвай дагы тамеки буюмдарынын башка түрлөрү сыяктуу эле олуттуу түрдө жөнгө салынышы керек же болбосо таптакыр тыюу салынышы талапка ылайык.

Насвайга карата саясий сунуштар

Кыргыз Республикасы ДССУнун Тамекиге каршы күрөшүү боюнча алкактуу конвенциясынын тарабы болуп саналат жана тамеки буюмдарынын бардык түрлөрүн бирдей колдонуу анын ичинде насвайды керектөөнү азайтуу боюнча калктын саламаттыгын коргоо милдетин алган.

Жогорку Кенештин депутаттары Кыргызстандын рыногуна өздөрүнүн товарын алып кирген тамеки өндүрүүчүлөрдүн (импортерлердун) пайдасы үчүн эмес калктын ден соолугунун пайдасы үчүн чечим кабыл алышы керек, бул демек: насвайды керектөөнү олуттуу жөнгө салуу, тактап айтканда төмөнкүлөргө жол бербөө керек:

- насвайды, т.а. кустардык ыкма менен, үйдө даярдалган насвайды санитардык-гигиеналык, техникалык сертификаттарсыз сатууга;
- керектөөчү таңгагында көркөмдөлгөн эскертүү белгилерисиз насвайды сатууга; насвайды сатууну илгерилетүү, реклама жана спонсорлоо;
- акциздик маркасыз сатууга.

ЧЕГИЛБЕГЕН (ТҮТҮНСҮЗ) ТАМЕКИ ЗАТТАРЫН ЖӨНГӨ САЛУУ БОЮНЧА БАШКА ӨЛКӨЛӨРДҮН ТАЖРЫЙБАСЫ

Тажикстан Республикасы (2018-ж.) тамеки буюмдарынын бардык түрлөрү сыяктуу эле насвайды керектөөнү олуттуу түрдө жөнгө салууну мыйзам түрүндө кабыл алды;

Казакстан Республикасы насвайды санитардык-гигиеналык сертификаттарсыз сатууга тыюу салды;

Россия Федерациясы насвайды импорттоого жана сатууга тыюу салды;

Түтүнсүз тамеки буюмдарынын (ТТБ) ар кандай түрлөрүн сатуу тыюу салынган:

- ЕБнин Швециядан башка бардык өлкөлөрүндө;
- Жаңы Зеландияда Австралияда, Түркияда, Израилде, Тайванда, Тайландда, Сингапурда, Гонконгдо жана Бириккен Араб Эмиратында (БАЭ). БАЭ ошондой эле ТТБнын импортуна тыюу салган.

Израиль, Тайвань, Таиланд, Сингапур жана Гонконг ТТБны даярдоого, сатууга жана импорттоого тыюу салган.

Бутан Өкмөтү ТТБны камтыган тамеки буюмдарынын бардык түрлөрүн өстүрүү, сатуу жана сатып алууга мыйзам түрүндө ар тараптуу тыюу салууну киргизген 1- мамлекет.

Индия

- 1992-жылы улуттук мыйзамдарга өзгөртүү киргизип, тутумунда тамеки затын камтыган тиш пасталарын жана тиш порошокторун даярдоого, сатууга жана бөлүштүрүүгө тыюу салган.
- 2001- жана 2003-жылдары Индиянын 5 штаты “гутка” (gutka) жана “масала” (masala) деген түрлөрүн кошуп бардык чайнама тамекилерди сатууга мыйзам түрүндө тыюу салган. Бирок бул бир гана – Гоа штатында ийгиликтүү ишке ашырылган;
- Мадья-Прадеш (2012-ж. апрель) штаты тамекинин чайнама “гутка” түрүнө тыюу салууну ишке ашырган жалгыз штат болуп калды.
- 2013-жылдын октябрь айындагы абалга караганда, Мегхалаи жана Лакшадвипа штаттарынан башка Индиянын башка штаттарынын баарында тамекинин “гутка” түрүн сатууга тыюу салынган.

НАСВАЙДЫН ОШ БАЗАРЫНДА ЖЕТКИЛИКТҮҮЛҮГҮ

¹¹Irina Stepanov, Joshua Abrams, Vipin Jain et al.- Published by Group.bmj.com *Tob Control* published online June 2, 2016

¹²www.help.kg